

Què se n'ha fet, dels documents professionalitzadors?

En la definició de la identitat de qualsevol professió, es poden destacar dues grans dimensions. D'una banda, l'*estructura interna* o l'*estructura profunda*, que suposa un treball d'autodefinició més o menys llarg a partir d'un debat intern entre les diferents tendències o grups que han de constituir aquesta professió i que normalment s'acaba concretant en tres elements centrals: en primer lloc, la definició de la tasca fonamental; en segon lloc, la finalitat, la missió, allò que s'ofereix a la societat; en tercer lloc, els principis i els valors que orienten l'activitat.

En paral·lel, es va configurant l'*estructura externa* o l'*estructura superficial*, que és el que es mostra a la societat (els llocs de treball, la presència pública, les maneres d'organitzar-se, el discurs que es construeix, les evidències de tasques concretes), que pot ser més o menys negociable, sempre que no entri en contradicció amb els elements essencials de l'estructura interna i que podria representar la desprofessionalització de l'activitat.

Aquestes dues dimensions es retroalimenten l'una a l'altra i configuren el procés natural d'evolució de les professions.

En qualsevol cas, hi ha un primer moment fundacional en què la definició de l'estructura interna d'una professió és molt important perquè és a partir d'aquests fonaments que posteriorment es construirà la presència pública representada en l'estructura externa i la seva progressiva consolidació.

En l'educació social, la construcció de l'estructura profunda de la identitat fou un llarg procés intern que es va iniciar a principis dels anys setanta en un debat ampli entre col·lectius professionals i la universitat, que va culminar els anys noranta amb l'aparició de la diplomatura, la creació dels primers col·legis professionals i els processos d'habilitació. Com és ben sabut, va representar la confluència de col·lectius amb ocupacions diverses que provenien d'activitats properes (l'animació sociocultural, l'educació de persones adultes, l'educació especialitzada, la pedagogia terapèutica, etc.) i diferents mirades des de l'acadèmia sobre allò que significava l'acció educativa, més enllà de l'escola.

Paga la pena destacar que el pas d'aquestes diferents ocupacions concretes i específiques a una professió única fou una decisió crucial en la construcció de l'educació social tal com l'entendem actualment i que va permetre l'inici d'una segona etapa d'obertura i normalització en la societat i entre el conjunt d'estudis i de professions, que es pot ubicar entre l'inici de la diplomatura (1991) fins al pas a graus (2008). Posteriorment, i fins a l'actualitat, l'educació social s'ha consolidat progressivament com a professió i disciplina acadèmica, encara que amb reptes importants per endavant.

En tot aquest llarg procés de consolidació, cal destacar la importància que va tenir la publicació dels documents professionalitzadors que, com sabem, es tracta d'un document que es compon de tres textos: la definició d'educació social, el codi deontològic i el catàleg de funcions i competències.

Tot i que es va publicar el 2007, els tres textos que el componen es van anar gestant en moments diferents i sense una visió unitària inicial. Per bé o per mal, el fet de no ésser pensats inicialment com una unitat per configurar l'estructura interna de la professió ha tingut com a conseqüència que possiblement no se li ha donat prou importància com a document fundacional i cohesionador en la identitat professional. La gran importància d'aquest document és que, a més de centrar els elements comuns al conjunt de diverses pràctiques que queden incorporades a l'educació social, va ampliar la reflexió identitària més enllà d'*on treballar*, que va donar com a resultat el debat clàssic dels àmbits professionals construït des d'un esquema de *persona-problema*, per situar-lo en el *per a què* i el *com*, que supera l'anterior debat i ens situa en una reflexió sobre el sentit final de l'activitat i les metodologies d'acció per a assolir-ho.

Aquest canvi d'enfocament en la reflexió de la identitat, que potser no fou conscient, no és un tema menor, especialment en un món interprofessional on diferents professions, cadascuna des d'un punt de vista diferent, coincideixen i conflueixen en l'abordatge de les problemàtiques que presenten els col·lectius o grups humans concrets als quals s'adrecen. En aquest escenari, esdevé una necessitat de primer ordre mostrar quines són les aportacions diferenciadores de cada professió per, en un procés integrat d'accions interprofessionals, construir la millor resposta.

En l'actualitat, tindrà sentit reivindicar la presència professional de l'educació social en un sector específic (que podem anomenar àmbit, col·lectiu, problemàtica o com es consideri més oportú) si prèviament s'aclareix bé el *per a què* i el *com* de l'activitat. Es tracta de no tornar a caure en el debat sobre quins són actualment els àmbits de treball entesos des de la mirada de *persona-problema*, que ja va tenir lloc en el seu moment, sinó de construir un discurs sòlid sobre què s'ofereix a la societat per presentar-se davant de les altres professions i administracions, que han de veure la bondat i la conveniència del que l'educació social realment aporta.

En aquest sentit, en l'educació social seria convenient recuperar el contingut i l'esperit dels documents professionalitzadors, tornar-hi a treballar i reconèixer la importància que tenen i que potser no li hem donat.

Possiblement, també seria convenient revisar-los, no tant des de la perspectiva d'actualitzar allò que es consideri que seria convenient actualitzar, sinó per construir realment la coherència i la integralitat dels tres textos com a unitat identitària que permeti reconèixer-s'hi a totes les persones que formen part del col·lectiu professional de l'educació social, treballin on treballin.

Els llocs de treball, els àmbits, són canviants, amb límits sovint difusos i en permanent debat amb les altres professions que convergeixen en aquests àmbits. Per això, com més dinàmic, canviant i imprecís és l'entorn, més necessari és tenir clar allò que realment ofereix l'educació social. Com a mínim, seria:

- La promoció integral de la persona per a una vida individual i en comunitat satisfactòria, mitjançant processos pedagògics i educatius.
- L'ús d'una metodologia no invasiva i respectuosa amb l'autonomia personal i col·lectiva, basada a crear condicions, possibilitats i escenaris de desenvolupament estimulants i segurs on sigui possible avançar cap a l'autonomia i la vida plena.

L'educació social, que actualment es presenta com una professió generalista, ha de continuar avançant cap a l'especialització si realment vol ser rellevant en l'atenció a les persones en la seva singularitat, juntament amb les altres professions. Ara bé, aquesta especialització seria convenient fer-la des dels documents professionalitzadors com a marc comú de referència que centra la seva atenció en la finalitat i el mètode de treball, que és comú a tot el col·lectiu professional i que supera àmpliament l'esquema clàssic de *persona-problema*, propi del debat dels àmbits.

Però els textos que configuren els documents professionalitzadors no haurien d'avançar per separat (per exemple, fent concrecions normatives en forma de codis de conducta des d'una mirada simplificadora de l'ètica professional o propostes tècniques per a cada àmbit que no tinguin en compte el sentit general de la professió), sinó que han d'avançar com una totalitat, com un tot integrat.

En aquests moments, fer avançar l'educació social implica construir noves produccions teòriques que ajudin a concretar l'essència dels documents professionalitzadors en els diferents àmbits o sectors d'actuació, de manera que es pugui avançar en l'especialització, però sense perdre les referències comunes a tota la professió. En cas contrari, hi ha un alt risc que el que pot semblar una especialització sigui, en realitat, una reculada cap a la seguretat dels sectors concrets previs a la definició de l'educació social que es perfilava els anys vuitanta i noranta, amb la consegüent pèrdua de sentit global de la professió.

La definició d'*educació social* ja la tenim. També tenim un codi deontològic, instrument de referència ètica sobre el sentit moral de la professió. Igualment, tenim un catàleg de funcions i competències clarament definit. El pas següent és fer l'esforç de contextualitzar aquests documents mitjançant l'elaboració de guies ètico-tècniques que integrin aquests elements essencials en les particularitats dels diferents col·lectius i grups d'activitat professional.

Aquesta pot ser la millor manera de contribuir a la cohesió dins de la professió i, alhora, d'aconseguir un grau d'especialització ètico-tècnica més alt, element imprescindible per assegurar la supervivència de qualsevol professió.

En síntesi, paga la pena recuperar els documents professionalitzadors quinze anys després de la seva redacció com a text que defineix la casa comuna a totes les perspectives de l'educació social i, alhora, com a text a partir del qual aprofundir les possibilitats futures de desenvolupament especialitzat de la professió. És el repte de les generacions actuals pensant en les futures des del reconeixement i la gratitud a les generacions prèvies que van aconseguir fer visible aquesta professió.

Jesús Vilar Martín
Professor de la Facultat d'Educació Social i Treball Social
Pere Tarrés – Universitat Ramon Llull